УДК 94 (477)

Ростислав Котовський

ЗМІНИ В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО СЕЛА У 1939–1941 РР.

У статті виокремлено чинники, пов’язані з приходом радянської влади, що впливали на зміну усталених традицій життя сільських громад Східної Галичини і Західної Волині на рівні сільських громад українців, поляків, євреїв.

Ключові слова: Східна Галичина, Західна Волинь, повсякдення, сільські громади, українці.

Побут і ментальність мешканців сіл Західної України залишалися майже незмінними, консервативними за своєю суттю, впродовж останніх десятиліть і століть. Однак на патріархальні відносини на селі впливали нові тенденції розвитку науки, техніки, політики, що знаходили свій прояв у великих містах та містечках західноукраїнського регіону. Нововведення сприяли покращенню побутових і санітарно-гігієнічних умов проживання селянства, позитивно відображалися на зменшенні ризику інфекційних захворювань і дитячої смертності.

Внаслідок проникнення товарів промислового виробництва, культури й побуту міських жителів – відбувалися зміни і в селянському середовищі. Елементи модерного впливу, передусім, поширювалися серед нечисленних представників сільської інтелігенції та заможного селянства. При цьому, слід виокремити, як галицьке чи поліське село, так і високогірне гуцульське, а також розташовані довкола воєводські та промислові центри. Нові історичні обставини, особливо політичного і економічного характеру, “революційним методом” вплинули на сільський побут і приватне життя сільських мешканців.

У період незалежності України вітчизняними науковцями підготовлена значна кількість праць із суспільно-політичного, державно-правового, соціально-економічного та культурно-освітнього життя регіону. Передусім, це ґрунтовні дослідження М. Литвина, О. Луцького, К. Науменка “1939: Західні землі України” [1] і В. Барана, В. Токарського “Україна: західні землі: 1939–1941 рр.” [2], а також докторські дисертації С. Білоконя [3], В. Гриневича [4], І. Ільюшина [5], В. Макарчука [6] та інших.

В окремих монографічних дослідженнях – І. Андрухіва і А. Француза [7], О. Малярчука [8], О. Рубльова [9], Б. Яроша [10] та кандидатських дисертаціях В. Вісина [11], О. Гуменюк [12], Т. Гуменюк [13], В. Ковалюка [14], С. Кондратюка [15], І. Лукачівського [16], В. Півоварчука [17], Й. Надольського [18] та інших дається неупереджений аналізу історії західноукраїнського села.

Мета статті – охарактеризувати суть, наслідки та корінні зміни радянською політичною системою усталених суспільних засад життя галицько-волинського сільського соціуму в досліджуваний період.

Спільним як для мешканців Карпат і Волині, так і Буковини чи Придністровської низовини, була роль в їхньому повсякденному житті сільської громади. Сільська громада (община) на чолі з парохом (ксьондзом, равином, пресвітером) і авторитетним учителем школи, були доволі часто, автономно від офіційних представників влади, найбільш шанованими особами у селі чи в певній окрузі. Це стосувалося одночасно декількох різних за національністю і віросповіданням громад, що проживали разом чи по-сусідству.

Громаду становили всі господарі, які щонеділі збиралися після літургії в церкві (костелі, синагозі в шабат) з метою обговорення повсякденних громадських справ. Крім вирішення поточних щоденних питань, різноманітних суперечок, обговорювалися такі справи, як підтримання в належному стані доріг, гребель, скотопрогонів, протипожежного стану, а також “великої політики”.

За необхідності з поважних ґазд створювався громадський суд, що на основі традицій, визначав способи подолання конфліктів. Громада уповноважувала своїх представників розв’язувати різні спірні питання й вони вирішувалися мирним шляхом так, щоби не постраждала жодна зі сторін.

За часів міжвоєнної Польщі офіційною владою у селі вважалися вибрані громадою війти, а також декілька “радних вітові до помочі”. Війт, його заступники, громадський писар і члени ради обиралися безпосередньо селянами. Війт на чолі з радними мали завдання – збирання від мешканців села однорічного державного податку, заготівлі дров для школи й канцелярії, ремонту доріг й мостів, організації охорони села.

До сільської ради обиралися також “сельські судді”, так звані “таксатори”. Вони офіційно “полагоджували” між селянами дрібні справи на зразок “сварки на межах”, “поділу спадщини”, бійки тощо.

Внаслідок адміністративної реформи у Польщі були створені ґміни. У селах ліквідували громадські ради і селом керував уже солтис і підсолтис, а функції громадського писаря виконував

секретар ґміни. Проте, польська влада не зруйнувала довіру між селянами, що при певних обставинах, породжувало можливість організованого спротиву. Схід села вважався найвищою інстанцією [19, с. 55].

Село жило споконвіку своїми сезонними турботами відповідно до звичаїв та особливостей того чи іншого регіону. Усталені норми та релігія регламентували правила поведінки щодо різних аспектів політичного, громадського та сімейного життя. Ведення одноосібних господарств сприяло формуванню індивідуалістичної селянської психології та пасивного опору владі. Низка робіт у селянському житті виконувалося толокою, шарварком. Так споруджували церкви й народні будинки, збирали урожай чи впорядковували дороги, допомагали немічним та сиротам. Стояти осторонь від життя своєї сільської громади чи общини, було не тільки невигідним, а й по суті неможливим. “Музика” щоденного сільського життя описувалася таким чином: “Гупали ціпи по снопах, стукотіли ткацькі верстати, тріскотіли сікачі, гуркотіли віялки, шурхотіли жорна, витріскували пранники на річці, чахкали січкарні” [20, с. 36].

У перші дні радянської влади селянство, як і міщани, уважно придивлялося до нової ситуації. Вони суттєво відрізнялися своєю поведінкою та манерами. Передусім, вони були дуже скромно вдягнені. Радянські офіцери та солдати у порівнянні з польськими, виглядали “шміраками” і дуже “нервовими”. Яке на загал було здивування, коли дружини партійного керівництва одягали нічні сорочки, куплені у єврейських магазинах, що очевидно, вважали літніми платтями і виходили у них на вулицю. Незвичним було бачити і нових чиновників-чоловіків, котрі по-модному, збривали брови, а їхні “половини” яскраво малювали помадами губи “сердечком”. Деякі червоноармійці були неохайні, з довгими гвинтівками, які часто носили на мотузках, над селами проносились літаки – “кукурузники”. У лексиконі постійно звучав “багатоповерховий мат”, якого раніше не чули. Місцеве населення нишком посміювалося, але відкрито цього не проявляло. Стало зрозуміло, що причини зовнішньої скромності “совітів” – матеріальні проблеми. Держава дбала про “заводи і машини”, а не предмети першої необхідності для громадян [21].

Житель Перемиського повіту с. Вільшанки В. Попович свідчить: “Німецька армія переходячи через село, своєю дисципліною, багатством і якістю воєнного виряду, здивувала людей та їм імпонувала. Однак, німці довго не задержалися на правому березі Сяну, бо згідно з договором Молотова-Ріббентропа, границя між німецькою і радянською окупаційними зонами мала проходити на Сяні. Тож при кінці вересня німці відійшли. А в селі з’явилися перші стежі Червоної армії. В порівнянні з німцями, вони виглядали дуже вбого під кожним оглядом. Відразу обставили кордон на Сяні і нікого не перепускали через ріку. Однак між вояками було багато українців, які дивилися крізь пальці, коли хтось тікав з “раю”. Та за якийсь місяць часу прибула спеціальна прикордонна сторожа зі самих росіян та постійно слідкували за берегом Сяну, інші весь час ходили з псами понад рікою. Контроля кордону була надзвичайно гостра, а хто пробував втікати за Сян до нього стріляли без попередження і в цей спосіб вбито чимало втікачів, яких тіла попливли за водою” [22, с. 62]. З відходом наприкінці вересня 1939 р. Червоної армії з теренів Холмщини вимушені були покинути свій край активні члени КПЗУ та наївні селяни, які подалися за власною волею у “країну чудес за обіцяним щастям”. Зазвичай, дальше Волині вони не доїхали, розпізнавши “смак фальші комуністичної системи” [22, с. 264].

На неофіційному рівні ставало все більш відчутно, що міжнародна ситуація загострюється – “Гітлер на Сяні і Бузі не зупиниться”. У центрах більшості сіл встановлювалися радіоточки (у народі названі “брехунчиками”), але будь-яких коментарів щодо цього не було. На захід постійно “відстукували свій біг” ешелони із хлібом та всяким добром, тоді й народилося прислів’я – “на захід з хлібом, хлібом, хлібом, а назад – пусті, пусті, пусті”.

Трагікомізм ситуації полягав у тому, що різноманітними шляхами із заходу прибували біженці-євреї, котрі розповідали про звірства нацистів. Навіть у синагогах і єврейських общинах їх розповідям не вірили, а вважали, що такими методами вони намагаються привернути до себе увагу й розраховують на допомогу. Така історична помилка, в подальшому перебігу подій, коштувала багато “єврейської крові”. Однак, біженці не зупинялися на довго, а дальше прямували на схід. Як згадував Б. Артем: “Я можу стверджувати і маю на це право, що євреї-жителі сіл, містечок і міст у щоденній погоні за парнусою (з івриту – засоби до виживання, заробіток), забували, що живуть на вулкані, який у любий час міг вибухнути і всіх проковтнути. Як на той час (сільська інтелігенція), була начитана про теорію і практику фашизму в Італії, нацизму в Німеччині і франкізму в Іспанії” [23, с. 51]. Однак, в офіційному середовищі не було прийнято ділитися своїми тривогами і невтішними міркуваннями. Загально прийнятим було, що СРСР і радянська влада “непорушні”.

Типовим краєвидом для західноукраїнського села того часу була наступна картина – у різних кінцях населеного пункту, часто з присілками, височіла дерев’яна греко-католицька церква і кам’яний римо-католицький костел, а між ними на обочині невелика цегляна синагога. У віддалених

від шляхів селах масово зберігалися так звані “курні” хати – комина не було й дим із печі виходив через отвір у дерев’яній стелі й солом’яній стрісі. Оселі так закурювалися димом, що неможливо було забілити їх вапном навіть на великі свята. Типова забудова – невеликий одноповерховий дерев’яний будинок. Хата складалася з сіней і двох кімнат. Кімнати поєднували різноманітні функції – кухні для приготування їжі, спальні, побутових справ і прийому гостей. Будинки зводилися з дерева і обліплювалися глиною та білилися із середини та знадвору.

Крім хати, на території селянської садиби, знаходилися різні господарські забудови: для зберігання продуктів сільськогосподарського виробництва; утримання свійських тварин і птиці; розміщення реманенту і транспортних засобів; дров та інше. Величина і кількість цих будівель залежали від рівня заможності власника та типу господарських занять господаря, яким він надавав перевагу.

Першочергова увага відводилася клуням (у Карпатах побутувала назва “боїще”, а на Прикарпатті – “стодола”), у яких знаходився мащений глиною тік, на якому обмолочували збіжжя, а також засторонки для зберігання снопів пшениці, жита чи соломи. Багатші ґазди споруджували великі стодоли площею 100–200 м^2 для зберігання врожаю та зерна у паках, возівні, горища. Під хатою або стодолою була пивниця, у якій зберігалися овочі, а влітку – молочні продукти. Заможніші селяни будували як житло, так і господарські будівлі більших розмірів і накривали споруди бляхою, черепицею чи дахівкою.

Значну площу території селянського двору займав хлів (у Карпатах “кошара для маржини”, а на Прикарпатті – “стайня”) для утримання худоби і птиці. До господарського комплексу обов’язково входили “шопи” – навіси, відкриті з одного боку будівлі для складання дров, сільськогосподарських знарядь. Для зберігання возів і саней зводили спеціальні будівлі – возівні чи колешні. Важливу роль у господарстві відігравала комора, призначена для зберігання збіжжя і запасів харчових продуктів, для якої відводилася частина хати або стодоли. Усі споруди двору оточувала огорожа, яку зводили із вертикально збитих дощок або муру із каміння.

Довкола кожної хати був більший чи менший город-сад з деревами та грядки з яриною (цибуля, часник, огірки, гарбузи, петрушка). Біля обійстя насаджувалися кущі, а перед вікнами квіти (рум’янок, мальви, рожі, півонії, братики й ін.). У сільських хатах долівка мазалася глиною, а у заможних господарів ставилася смерекова чи навіть дубова підлога. Піч займала третину кімнати і була важливим осередком сімейного життя, як для дітей, так і осіб похилого віку. У кожній хаті була піч для випікання хліба, а також місцем для спання зимою. Уздовж стін стояли дерев’яні лави, бамбетель, куферок з одягом. Заможніші селяни використовували креденс (шафу-буфет) й фарфорові тарелі.

Стіл розміщувався під стіною, навпроти вхідних дверей. У глиняній печі під комином знаходилася спеціальна виїмка для скіпок, що освітлювали оселю. Дехто із господарів мав підвішену за спеціальний гак у стелі нафтову лампу. “Розкіш панства” – електричне освітлення, було тільки в містечках і довкола окремих промислових підприємствах. На зиму вставляли в кімнатах подвійні вікна, а хату обкладали сухим листям або соломою, щоб тепло трималося у хаті. Обігрівалися будинки дровами, що в більшості випадків отримувалися як плата за роботу у фільварку чи лісі. Селяни використовували хату як місце для утримання взимку молодняка худоби, виконання різноманітних господарських робіт.

Будинок, у якому жив український служитель культу, називався плебанією, резиденцією, приходством чи попівством. Зазвичай, він розташовувався у центрі села, поблизу храму. Від звичайних селянських хат плебанія відрізнялася більшими розмірами та ускладненим плануванням. Однак за архітектурним стилем будинок священика, як і заможного селянина, зберігав основні риси, притаманні пересічній хаті тієї чи іншої місцевості. Помешкання священиків часто називають в історичній літературі “мініатюрними палатами галицького ренесансу”, “носіями культури і розсадниками української свідомості і національної окремішности” [24, с. 436].

Складовою інтер’єру вітальні священика були старовинні ікони, на стелі висів великий кришталевий ліхтар на свічки (“павук”), а на стіні – годинник. Наявність годинника – характерний атрибут сільської інтелігенції, у той час як для більшості селян – “рано годинником когут, в обід – сонце, а увечері – кури”. Невід’ємним атрибутом світлиці пароха (ксьондза) вважалося фортепіано (скрипка, флейта), бібліотека і парафіяльна канцелярія з метрикальною документацією [25]. Принципової різниці між будівлями, що належали священикам і заможним селянам не було, традиційно використовувалися кращі надбання народної архітектури.

Воду для пиття і господарських потреб черпали з криниць, що стояли майже на кожному подвір’ї, часом були спільні для двох-трьох господарств. Криниця мала дерев’яний журавель з бляшаним відром і дерев’яні цямрини. У гірських, пригірських і низинних селах особливим культом користувалася джерельна вода її спеціально обгороджували, там відбувалися щорічні йорданські Водохрестя.

Одяг був двояким – власного виробництва і купований. Міський крам почав поступово витісняти традиційну народну ношу, особливо довкола великих міст. Одяг на щодень, до праці, виготовлявся з домашнього груботканного конопляного полотна, що його ткав сільський ткач. На свята малося краще убрання, що виготовлялося відомими кравцями, або куповане у місті. У теплу пору року чоловіки випускали довгі сорочки поверх штанів, підперезувалися різними ремінцями. Не було прийнято ходити без головного убору (“відкритою головою”). Мужчини ходили навіть у теплі дні року в легких капелюхах, а жінки постійно у різноманітних хустках. У буденні дні більшість людей ходили “на босо”, окрім поважних і старших ґаздів, які завжди взували чоботи. Харчування було простим, грубим, природнім, при цьому, сільські мешканці рідко хворіли і не були з надмірною вагою тіла [26].

На стінах у кожній хаті висіли образи, тарелі, подушки, портрети, за якими можна було визначити культурний і національний дух господарів. В українських сім’ях – зображення Т. Шевченка, І. Франка. У польських – А. Міцкевича, С. Баторія, Я. Собезького, а також Ю. Пілсудського. У євреїв табличка – мезуза (вислови із Тори), котру прибивали на правий бік дверної вхідної коробки. На видному місці знаходилися Біблія, молитовники, книги, менори, часописи націоналістичного та господарського спрямування, що у нових політичних реаліях необхідно було “вже не виставляти”.

Рівень духовно і матеріального життя сільських мешканців залежав від стратегічного, географічного та економічного розташування населеного пункту. Найбіднішими були лісові поліські села, розташовані у високогір’ї Карпат. Земельний голод особливо давив бідняцькі багатодітні сім’ї і значна частина сіл за часів Польщі деградувала. У пам’яті українських селян надовго збереглися трагічні спогади про пацифікацію (“втихомирення”) сіл у 1930 р. “доблесною польською кавалерією” [27, с. 183].

Важливе місце у житті західноукраїнського села посідали ремесла, що синтезували народну художню творчість і секрети майстерності того чи іншого виробника. Прилучення до ремесла, передбачало традиційно, окреме навчання хлопців і дівчат. Трудова діяльність сільської молоді розпочиналася у п’ять – шість років з догляду за домашньою птицею та худобою. Хлопців з дитинства навчали доглядати за худобою, працювати в полі, пильнувати господарки і мати “ремесло в руках”, тобто освоєння тієї чи іншою спеціальності (столяра, тесляра, стельмаха, коваля, кушніра, шевця, ткача, гончаря, мельника, масаря тощо). Сільські дівчата змалку опановували навики прядіння, вишивання, плетіння, кухарства, гаптування, догляду за дітьми. Кожна сільська родина користувалася у повсякденному побуті предметами власного та місцевого виробництва. Особливою пошаною користувалися вправні й досвідчені майстри.

Мешканці сіл, українці і поляки, не завжди жили дружньо. Особливо це стосувалося колонізації краю (“східних кресів”) у 20–30-х роках XX ст. військовими і цивільними осадниками (мазурами) з території корінної Польщі, що вносило значну політичну напругу. Сім’ї часто були мішаними, ходили одні до одних на весілля, кумували. Зазвичай, у таких родинах хлопчика хрестили по батьку, а дівчинку по матері. Однак, ксьондзи підбурювали своїх парафіян і дорікали за такі вчинки. Долаючи релігійні і національні бар’єри, “якась особлива моральна сила”, породжена спільною важкою працею, підтримувала добросусідські і родинні взаємини.

Єврейські сільські сім’ї жили серед українців, поляків, німців і займалися сільським господарством, різними ремеслами, а особливо торгівлею та фінансовими операціями (лихварством). Саме євреї опанували на західноукраїнських землях посередництво між містом і селом, виділилися багаті й впливові групи. Вони скуповували у селян сільськогосподарську продукцію і за свої послуги намагалися отримувати високі прибутки. Їхні прибутки вважалися не лише надто великими, а й нечесними, що виступало підґрунтям антисемітизму. Не останнє місце у житті сільських місцевостей відігравала кузня і корчма, у яких збиралися на різні “сходини”. Господарем корчми, зазвичай, був єврей. Поширеним явищем було “пропивання” у корчмі свого поля, майна, грошей, хати. Проте, більшість єврейських сімей, маючи багатодітні сім’ї, потерпали від злиднів.

Центром єврейського життя була синагога без штатних (на відміну від католицьких) равина і різника. При синагозі працювала школа-хедер, яку згідно контракту вів учитель-меламед. У сільській синагозі обов’язки равина почергово виконували найавторитетніші і релігійно грамотні члени общини. Синагога була не тільки місцем для молитви, але й, як в українців та поляків – для урочистих зібрань, обговорення поточних справ. В окремих випадках, запрошувалися авторитетні особи із повіту чи воєводства, на новий лад – райцентру чи області, рекомендації котрих вважалися обов’язковими. Єврейські сільські сім’ї впродовж століть зберігали свою духовну та культурну самобутність, внутрішню замкнутість і вирізнялися у загальному сільському середовищі. У сім’ях спілкувалися на ідиші, а при потребі – вільно польською, українською чи німецькою мовами [28].

Слід наголосити на тому, що ті чи інші родини, незалежно від матеріальних статків, національності та віросповідання – знали своє місце у сільській ієрархії і за її межі не переступали,

тобто визначені століттями суспільні порядки. Прості сільські трударі не йшли на конфлікти та в політику. Через те, у нових історичних умовах, було дивним бачити у складі сільського радянського активу осіб різних національностей, але котрі раніше себе ні в чому не проявили.

Основною тезою соціальної картини західноукраїнського села стала суперечність між ґаздою і наймитом (батраком), тобто “за класовою приналежністю – експлуататором і експлуатованим”. Звідси витікала і вся складність подальших стосунків. У сільській патріархальній свідомості була вкорінена догма про наймита, зазвичай неграмотного чи малограмотного, який все сприймає спрощено й надається хіба що для важкої буденної роботи та прислуги. А, нова радянська влада робила його своєю опорою, а не як попередні держави – “тих людей, котрі доробилися статків і авторитету”. У свою чергу, більшовики стали заручниками подальших історичних подій. Хто не відступив у червні 1941 р. з радянською владою, зазнавали негайної розправи.

У спадщину від “старої буржуазно-поміщицької Польщі”, радянська влада в цілому отримала розколотий на ворогуючі стани сільський соціум. “Русін-рольник” і “жид-гандляр” вважалися за другорядних громадян держави. Замість давньої польської сваволі, прийшла нова в особі НКВС, більшовицької партії й сільського активу, що певною мірою асоціювалася з росіянами. Селянський ідеал базувався на прадавніх духовних, господарських та культурних основах, які радянська влада в корені похитнула. Західноукраїнське село мало невирішені одвічні внутрішні протиріччя (українці-поляки-євреї).

Отже, національна самоідентифікація та самоорганізація сільського соціуму формувалася у повсякденному побуті, традиціях, звичаях, ремеслах, релігії, а радянська влада посягнула “на це все – на одвічне і святе”. Це призвело до зростаючої конфронтації на політичному, національному, релігійному та класовому ґрунті.

Список використаних джерел

1. Литвин М. 1939: Західні землі України / М. Р. Литвин, О. І. Луцький, К. Є. Науменко. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1999. – 152 с. 2. Баран В., Токарський В. Україна: західні землі: 1939–1941рр. / В. Баран, В. Токарський. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1996. – 448 с. 3. Білокінь С. І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): автореф. дис. д-ра іст. наук: 07.00.06 / С. І. Білокінь. – К., 2000. – 35 с. 4. Гриневич В. А. Суспільно-політичні настрої населення України у роки Другої світової війни: автореф. д-ра політ. наук: 23.00.02 / В.А. Гриневич. – К., 2008. – 31 с. 5. Ільюшин І.І. Польське військово-політичне підпілля в Західній Україні (1939–1945 рр.): автореф. дис. д-ра іст. наук: 07.00.01 / І. І. Ільюшин. – К., 2003. – 36 с. 6. Макарчук В. С. Державно-територіальний статус західноукраїнських земель у період Другої світової війни (1939–1945 рр.): історико-правове дослідження: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.01 / В.С. Макарчук. – К., 2006. – 35 с. 7. Андрухів І. О., Француз А. Й. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939–1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І. О. Андрухів, А. Й. Француз. – Івано-Франківськ; Рівне: Таля, 2001. – 336 с. 8. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 228 с. 9. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних та культурних процесах (1914–1939) / О. С. Рубльов. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – 648 с. 10. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30 – 50-ті роки XX ст. (історико-політологічний аспект) / Б. О. Ярош. – Луцьк: Надстир’я, 1995. – 176 с. 11. Вісин В. В. Радянський режим у Волинській області (вересень 1939 – червень 1941 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / В. В. Вісин. – Л., 1997. – 26 с. 12. Гуменюк О. В. Радянізація західноукраїнських земель у 1939–1941 рр.: методи і напрями реалізації та сприйняття місцевим населенням: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / О.В. Гуменюк. – Чернівці, 2009. – 20 с. 13. Гуменюк Т. І. Західноукраїнські землі в 1939–1941 рр.: історіографічний аналіз: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.06 / Т.І. Гуменюк. – Л., 2007. – 20 с. 14. Ковалюк В. Р. Встановлення і функціонування радянського режиму в Західній Україні на початку другої світової війни (вересень 1939 – червень 1941 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / В. Р. Ковалюк. – Ужгород, 1994. – 22 с. 15. Кондратюк С. К. Встановлення і функціонування радянського режиму в Західній Україні у 1939–1941 рр. (державно-правовий аспект): автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. К. Кондратюк. – Л., 2003 – 18 с. 16. Лукачівська І. Л. Інтелігенція західних областей України у суспільно-політичному житті (вересень 1939 – червень 1941 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / І. Л. Лукачівська. – Л., 1999. – 20 с. 17. Півоварчук В. М. Соціально-економічні процеси у західних областях України (вересень 1939 – червень 1941 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / В. М. Півоварчук. – Л., 2000. – 16 с. 18. Надольський Й. Е. Депортацій на політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України (1939–1941 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Й. Е. Надольський. – Луцьк, 2006. – 20 с. 19. Коростіль Н. Побут і повсякденне життя українських аграріїв Східної Галичини міжвоєнного періоду (1919–1939 рр.) / Н. Коростіль // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. – Донецьк, 2007. – № 6 (84). – С. 53–56. 20. Бібик А. П. Від Руси до України. Історія села Великої Тур’ї / А. П. Бібик. – Івано-Франківськ, 2004. – 153 с. 21. Левицький Іван Петрович, 1920 р. н., народився в м. Коломия Івано-Франківської обл., освіта вища. Записав автор у 2008 р. 22. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр.: Документи, матеріали, спогади: в 3-х т. / Ю. Сливка (відп. ред). – Т. 3. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2002. – 418 с. 23. Арсен Б. С. Моя горькая

правда. Я и Холокост на Прикарпатье / Б. С. Арсен. – Надворная: Надворнянская типография, 2006. – 415 с. 24. Баран О. Спогади Степана Шухевича як джерело вивчення культури й побуту галицького сільського духовенства кінця XIX – початку XX ст. / О. Баран // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітницький часопис. До 100 річчя від народження Романа Шухевича. – Івано-Франківськ, 2008. – Ч. 14. – С. 433–437. 25. Данилюк А. Шляхами України: Етнографічний нарис / А. Данилюк. – Л.: Світ, 2003. – 256 с. 26. Руда Ольга Іванівна, 1925 р. н., народилася в м. Калуш Івано-Франківської області, освіта середня. Записав автор у 2009 р. 27. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1994. – 202 с. 28. Редліх Ш. Разом і нарізно в Бережанах / Ш. Редліх. – К.: Дух і літера, 2002. – 325 с.

Ростислав Котовский

ИЗМЕНЕНИЯ В ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ ГАЛИЦКО-ВОЛЫНСКОГО СЕЛА В 1939–1941 ГГ.

В выделены факторы, связанные с приходом советской власти, которые влияли на изменение устоявшихся традиций жизни сельских общин Восточной Галиции и Западной Волыни на уровне сельских общин украинцев, поляков, евреев.

Ключевые слова: Восточная Галичина, Западная Волынь, повседневность, сельские общины, украинцы.

Rostislav Kotovsky

CHANGES IN THE DAILY LIFE OF THE GALICIAN-VOLYN VILLAGES IN 1939–1941.

In highlights factors associated with the advent of Soviet power that influenced the change of established practices of life in rural communities of Eastern Galicia and Western Volhynia in the level of rural communities Ukrainian, Poles and Jews.

Key words: Eastern Galicia, Western Volyn, casual, rural communities, Ukrainian.

УДК 94 (477) “1941/1944”

Олексій Гончаренко

МАЙНОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ РАЙХСКОМІСАРІАТУ “УКРАЇНА”: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СТАТУСУ ТА АНАЛІЗ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розглядається проблема визначення статусу цивільно-правових відносин місцевого населення Райхскомісаріату “Україна”, зокрема, у майновому їх сегменті. Основна увага приділяється практичній діяльності окупаційної адміністрації у сфері цивільно-правових суспільних відносин, а також аналізу нормативно-правової бази, на основі застосування якої здійснювалось врегулювання відносин щодо володіння, користування та розпорядження майном.

Ключові слова: окупаційний режим, Райхскомісаріат “Україна”, цивільно-правові відносини, майнові правовідносини.

Гітлерівська окупація була одним з найважчих періодів вітчизняної історії. Нацистський тоталітарний режим повністю поглинув громадянське суспільство, змусив його працювати на власні потреби. Незважаючи на це, у місцевому суспільстві, продовжували існувати цивільно-правові відносини, притаманні будь-якому соціуму, який зумів пройти період становлення державно-політичних форм свого існування. Тому вивчення маловідомих сторінок цього сегменту окупаційного минулого, здатне показати не лише особливості функціонування гітлерівської адміністрації, а й засвідчити існуючий правовий конфлікт між суспільством і владою та засоби його вирішення.

Однією з умов існування політичної організації суспільства, що власне і призвела до створення державно-політичних режимів, як давно минулого, так і сучасності, є відносини, що складають основу цивільного права. Його внутрішню структуру формують майнові та особисті немайнові відносини, що складаються між фізичними та юридичними особами, державою та іншими суб’єктами публічного права. Майнові правовідносини пов’язуються з належністю, набуттям, володінням, користуванням і розпорядження майном. Усі зазначені правовідносини, нехай і в спотвореному та хаотичному вигляді, але усе ж продовжували існувати і за гітлерівського окупаційного режиму. Причини цього полягала не